

Olszewski, Eugeniusz

Historia nauki na V Międzynarodowym Kongresie Historii Gospodarczej

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 16/1, 205-207

1971

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ZSRR

HISTORIA NAUKI NA V MIĘDZYNARODOWYM KONGRESIE HISTORII GOSPODARCZEJ

W dniach 14—18 sierpnia 1970 r. odbył się w Leningradzie V Międzynarodowy Kongres Historii Gospodarczej. Wzięło w nim udział ponad 1050 uczestników, reprezentujących 34 kraje, przy czym około połowy uczestników przybyło z różnych republik radzieckich. Delegacja polska (52-osobowa), zajmowała pod względem liczności czwarte miejsce po ZSRR, Stanach Zjednoczonych i Francji. Poza dwoma posiedzeniami plenarnymi — inauguracyjnym i zamykającym — obrady toczyły się w dziewięciu sekcjach, których tematyka była przez organizatorów wyraźnie określona¹. Upodobniało to posiedzenia sekcyjne do sympozjów, a podobieństwo to podkreślone było jeszcze przez rozdanie kongresistom pełnych tekstów referatów i komunikatów (w postaci powielonej).

Choć historia gospodarcza jest dyscypliną, której zakres badawczy zajął się z zakresem historii techniki², nie znalazło to właściwego odzwierciedlenia przy doborze tematyki sekcyjnej. Jedyne w sekcji dziewiętej, zajmującej się zagadnieniami metodologii i metod badawczych, jedno z posiedzeń poświęcone zostało w głównej mierze wykorzystaniu maszyn matematycznych w badaniach historycznych, a zatem problemowi równie ciekawemu dla historyka gospodarczego, co i dla historyka techniki. Poza tym jednak obrady Kongresu nie były bezpośrednio interesujące dla historyka techniki.

Znacznie więcej istotnego dla swych badań materiału mógł znaleźć na Kongresie historyk nauki, a przede wszystkim historyk nauk ekonomicznych i ich praktycznych zastosowań: tematyce takiej poświęcone były dwa referaty wygłoszone na pierwszym posiedzeniu plenarnym oraz obrady dwu sekcji Kongresu. ,

Referaty plenarne przypadły w udziale gospodarzom Kongresu: W. A. Winogrodow mówił o *Leninie i naukach ekonomicznych*, a A. N. Jefimow — o *Rozwoju planowania gospodarczego w ZSRR*.

Sekcja pierwsza nosiła nazwę: *Historia myśli ekonomicznej. Teorie rozwoju gospodarczego i ich znaczenie dla polityki gospodarczej*. Dwa posiedzenia tej sekcji obradowały kolejno nad wiekami XVII—XVIII i XIX—XX. Jaskrawe różnice w ocenie roli myśli ekonomicznej w kształtowaniu polityki gospodarczej w tych dwu okresach scharakteryzują najlepiej dwa cytaty:

Otwierający pierwsze posiedzenie sekcji referat J. J. Spenglera i W. R. Allena (Stany Zjednoczone) jako motto otrzymał cytat ze *Studiów historycznogospodarczych* G. Unwina. Czytamy tam m. in.: „Niewątpliwie jest — napisał gdzieś Wolter — że czary i zaklęcia zdolne są zniszczyć całe stada owiec, jeśli tylko towarzyszą temu odpowiednio ilości arszeniku. Zawsze mi się zdawało, że powiedzenie to stanowi sugestywny wstęp do badań nad wpływem poglądów i teorii na rozwój gospodarczy”³. Natomiast w otwierającym drugie posiedzenie referacie T. W. Hutchinsona (Wielka Brytania) znajduje się m. in. następujący cytat z *Ogólnej teorii zatrudnienia, procentu i pieniądza* J. M. Keynesa: „Poglądy ekonomistów i teoretyków polityki, za-

¹ Por. np.: Cz. Łuczak: *V Międzynarodowy Kongres Historii Gospodarczej w Leningradzie*. „Nowe Drogi” 1970 nr 10 s. 135—140; artykuł ten zawiera m. in. ogólną charakterystykę Kongresu oraz przegląd problematyki wszystkich jego sekcji.

² Przykładem może być odbyte na sześć tygodni przed kongresem leningradzkim sympozjum w Pont-à-Mousson we Francji na temat wdrażania postępu technicznego; por. niżej w niniejszym numerze informację o tym sympozjum.

³ G. Unwin: *Studies in Economic History*. New York 1966 s. 158.

równy kiedy mają oni rację, jak i kiedy jej nie mają, grają rolę potężniejszą, niż się zwykle mniema. W istocie rzeczy światem rządzi mało co poza tym”⁴.

Na obu posiedzeniach pierwszej sekcji wygłoszono prócz zagajających referatów łącznie kilkanaście komunikatów, przedstawiających poglądy ekonomiczne oraz ich praktyczne znaczenie w poszczególnych okresach i poszczególnych krajach; stanowiło to interesujący materiał porównawczy. M. in. komunikat J. Jedlickiego omówił *Poglądy społeczne i postawy gospodarcze polskiej szlachty w XVIII w. oraz jej stosunek do uprzemysłowienia*.

Abstrahując od przejawów autorów podanych wyżej cytat, a także i cytujących, z posiedzeń tej sekcji wyciągnąć można było wniosek, że rola nauki wobec polityki gospodarczej uległa w ciągu ostatnich dwu stuleci poważnemu wzmocnieniu.

Sekcja druga zajmowała się planowaniem, a zatem tą dziedziną polityki gospodarczej, która najbardziej bezpośrednio opiera się — lub przynajmniej może się opierać — na teorii naukowej. Pierwsze posiedzenie tej sekcji poświęcone było *Genezie i etapom rozwoju planowania*, obrady zatem mogły nawiązywać do obu referatów plenarnych, a przede wszystkim do referatu Jefimowa. Zagajający to posiedzenie referat J. Marczewskiego (Francja), znakomicie zresztą skonstruowany i przedstawiony, wzbudził żywą polemikę ze strony reprezentantów krajów socjalistycznych, wysuwał bowiem tezę o zbliżaniu się do siebie nie tylko form planowania, ale i treści rozwiązań planistycznych, wprowadzanych w krajach kapitalistycznych i w krajach socjalistycznych.

Drugi nurt dyskusji dotyczył zawartego w referatach Jefimowa i Marczewskiego zarysu dziejów planowania. Zarys ten obejmował okres począwszy od planu GOELRO do 1970 r. i uzupełniony został następnie przez kilka komunikatów, przedstawiających rozwój planowania w niektórych krajach. Inne natomiast komunikaty — przygotowane przez historyków z NRF — usiłowały cofać początki planowania aż do osiemnastowiecznych pruskich kameralistów, a przynajmniej do zainicjowanych przez Rathenau prób planowego kierowania gospodarką niemiecką w okresie pierwszej wojny światowej. Nawiązywał również do tych prób komunikat monachijskiego historyka H. Raupacha, który omówił projekty planistyczne snute w kierownictwie Bawarskiej Republiki Rad, istniejącej zaledwie przez kilka wiosennych tygodni 1919 r., oraz plan gospodarczy K. Balloda zawarty w jego książce *Państwo przyszłości (Der Zukunftsstaat)*, wydanej pod pseudonimem Atlanticusa po raz pierwszy w 1898 r., a następnie w zmienionym drugim wydaniu — na wiosnę 1919 r. Informacje te uzupełnił w dyskusji E. Olszewski (Polska), przypominając, że książka Balloda — o którym Lenin pisał: „Opracował on naukowy plan socjalistycznej przebudowy całej gospodarki narodowej Niemiec”⁵ — ukazała się w przekładzie rosyjskim w 1920 r.⁶ z interesującą przedmową J. Marchlewskiego i posłowiem *Zagadnienia socjalizacji w Rosji*, napisanym przez autora w czasie odbytej wiosną 1920 r. podróży do Kraju Rad. Zagadnienie, czy i — ewentualnie — w jaki sposób i w jakim stopniu koncepcje i założenia metodologiczne Balloda miały wpływ na początki planowania radzieckiego, wydaje się zatem warte badania. Ten sam dyskutant przypomniał także pierwsze próby oddolnego gałęziowego planowania produkcji, dokonane w Sekcji Przemysłu Metalowego Rady Gospodarki Ludowej (tzw. sownarchozu) Okręgu Północnego (pietrozrodzkiego) w 1918 r., w okresie, gdy na czele tej sekcji stał Wincenty Jastrzębski⁷.

⁴ J. M. Keynes: *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London 1936 s. 383.

⁵ W. I. Lenin: *O jednolitym planie gospodarczym*. „Prawda” 1921 nr 39; cytad według: W. I. Lenin: *Dzieła*. T. 32. Warszawa 1956 s. 136.

⁶ K. Ballod (Atlantikus): *Gosudarstwo buduszczeho*. Moskwa 1920.

⁷ Por.: W. Jastrzębski: *Wspomnienia 1885—1919*. Warszawa 1966 s. 535—596.

Drugie posiedzenie sekcji drugiej Kongresu zajmowało się *Planowaniem jako czynnikiem forsowania wzrostu gospodarczego*. Referat W. Falk (NRD) oraz kilka komunikatów — w tym komunikat nieobecnego na Kongresie J. Pajestki *Problemy strategii planowania gospodarczego w Polsce Ludowej* — omawiały znaczenie planowania gospodarczego w krajach socjalistycznych oraz w niektórych krajach rozwijających się, a także dokonywane w tych krajach w ostatnich latach udoskonalenia systemu planowania.

Referaty i komunikaty kongresowe mają ukazać się drukiem staraniem Akademii Nauk ZSRR; publikacja ta powinna zainteresować nie tylko historyków gospodarczych, ale i historyków nauki, a szczególnie historyków myśli ekonomicznej.

Eugeniusz Olszewski

WYKŁADY Z HISTORII MATEMATYKI W WILNIE

Dwie spośród wyższych uczelni Wilna, Państwowy Instytut Pedagogiczny (G.P.I.) oraz Państwowy Wileński Uniwersytet im. Wincasa Kapsukas, prowadzą od dłuższego czasu wykłady z historii matematyki.

W Instytucie Pedagogicznym wykłady były obowiązuje od 1959 r., a od 1966 r. historia matematyki jest dyscypliną fakultatywną, nadobowiązkową; prowadzenie lub zawieszenie zajęć zależy od decyzji dziekana. Początkowo wykłady z historii matematyki były obowiązkowe dla wszystkich słuchaczy z wyjątkiem kierunku technicznego, obejmowały one 50 godzin i trwały przez jeden semestr studiów na czwartym roku.

Na Uniwersytecie Wileńskim dla studentów wszystkich kierunków Wydziału Matematycznego obowiązują na piątym roku wykłady z historii matematyki, w wymiarze 40 godzin, w ciągu jednego semestru. Podczas zajęć, które mają dać ogólną syntezę dziejów wiedzy matematycznej, opartą na charakterystyce poszczególnych epok historycznych od starożytności do XX w., specjalną uwagę zwraca się na naukę rosyjską i radziecką przełomu XIX—XX w. oraz na naukę europejską XVII—XVIII w.

Bliższa analiza przerabianego materiału wykazuje, że program nie uwzględnia ani działalności naukowej braci Jana i Jędrzeja Śniadeckich, ani roli i dorobku polskiej szkoły matematycznej.

Tematyka dwugodzinnych wykładów przedstawia się następująco: *Matematyka epoki powstania pierwszych pojęć w naukach ścisłych (klasyfikacja I. Kołmogorowa)*. *Matematyka egipska i babilońska*; *Matematyka w starożytnej Grecji*; *Matematyka krajów islamu*; *Matematyka w starożytnych Indiach i Chinach*; *Matematyka w Europie w okresie wieków średnich*; *Matematyka epoki renesansu*. *Początki matematyki wielkości zmiennych*; *Newton i Leibniz*; *Matematyka europejska w XVIII wieku*; *Euler i jego szkoła*; *Zarys rozwoju matematyki w XIX wieku*; *Początki matematyki w Rosji*; *Arytmetyka Magnickiego*; *Najwybitniejsi rosyjscy uczeni akademicy-matematycy XVIII stulecia. (Uczniowie Eulera)*; *Rozwój matematyki rosyjskiej w XIX wieku*; *Zarys rozwoju matematyki po rewolucji październikowej*; *Główne kierunki rozwoju matematyki w XX wieku w Wilnie*; *Początki rozwoju matematyki na Litwie*; *Założenie Akademii Wileńskiej i jej najwybitniejsi matematycy*; *Rozwój matematyki w dawnym Uniwersytecie Wileńskim w okresie Szkoły Głównej Litewskiej*; *Rozwój matematyki w dawnym Uniwersytecie Wileńskim w okresie „Uniwersytetu Cesarzkiego” (1803)*; *Ogólny szkic rozwoju matematyki na Litwie po rewolucji październikowej*.

Podstawą powyższego programu historii matematyki są założenia opracowane